

УДК 929Антонович:930.253(477.44)

К. В. ЗАВАЛЬНЮК*

ДОКУМЕНТИ ДЕРЖАВНОГО АРХІВУ ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ ПРО В. Б. АНТОНОВИЧА (1834–1908 рр.)

У статті характеризуються документи із фондів Державного архіву Вінницької області, що уточнюють та доповнюють біографію визначного українського історика В. Б. Антоновича.

Ключові слова: В. Б. Антонович; Махнівка; метрична виписка; В. М. Антонович.

Сучасний розвиток української історичної науки неможливо уявити без праць таких відомих вчених минулого, як М. С. Грушевський, Д. І. Багалій, М. В. Довнар-Запольський, О. І. Левицький, Н. В. Молчановський та ін. Спільною рисою, що об'єднувала творчість цих непересічних особистостей, було те, що всі вони вийшли з однієї історичної школи, яку започаткував видатний український історик, археолог, археограф, етнограф, фольклорист, професор, член-кореспондент Російської Академії Наук (з 1901 р.), голова історичного товариства Нестора-літописця (1881–1887, з 1896 р.), почесний член Подільського історико-археологічного товариства (з 1891 р.), наш земляк Володимир Боніфатійович Антонович¹.

Народився він у містечку Махнівка Бердичівського повіту Київської губернії (нині – с. Комсомольське Козятинського району Вінницької області) у родині білоруського шляхтича, що походив з Віленщини². Волею долі йому судилося пройти життєвий шлях, котрим ішли майже усі юнаки його стану та походження. Про це згодом писав у спогадах сам В. Антонович, якому вдалося вийти за вузькі рамки свого оточення: “Судилося мені родитися шляхтичем на Україні. Дитиною були у мене всі звички паничів, і довго я тримався всіх станових і національних неприхильностей людей, між якими виховався.

Коли ж прийшов час моєї самосвідомости, я розважно оцінив своє становище в Україні. Я упевнився, що ті, що живуть на Україні, перед судом власного сумління мають лише дві дороги: або покохати нарід, посеред якого вони живуть, повернутися назад до своєї національності, якої колись відцуралися їх предки, й своєю працею та любов'ю спокутувати лихо, яке заподіяли народові, або перебратися в іншу країну, щоби не належати до того табору, що пильнує зупинити розвиток народу”³.

* Завальнюк Костянтин Вікторович – кандидат історичних наук, головний спеціаліст Державного архіву Вінницької області.

Упродовж усього свого свідомого життя визначний вчений та громадський діяч намагався слідувати цьому внутрішньому духовному покликанню, свідченням чого є його творчий доробок. Зокрема, В. Антонович є автором понад 300 наукових праць, головним чином з історії України від найдавніших часів до XIX ст. Крім цього, він “у 1863–1902 рр. опублікував дев’ять томів “Архива Юго-Западной России”, в яких широко відображена в статтях і документах історія Поділля і Волині XIV–XVIII ст. Проводив у цьому краї археологічні дослідження (розкопав залишки давньоруського Бакотського скельного монастиря на Дністрі біля Старої Ушиці (1890–1891 рр.), склав археологічну карту Волині). У багатьох книгах спеціально розглядав питання захоплення Поділля литовцями і поляками в XIV–XVI ст., про самоуправління м. Кам’янець-Подільського, становище селян в XVI–XVIII ст., народні повстання в XVIII ст. Скеровував своїх учнів на вивчення цього регіону. Передавав чимало книг, археологічних матеріалів Кам’янець-Подільському Давньосховищу (історичному музею). Взяв участь в експедиції, яка під керівництвом П. Чубинського збирала в 1869–1870 рр. народознавчі та фольклорні матеріали в Київській, Подільській, Волинській, частково Полтавській, Мінській, Гродненській та Седлецькій губерніях. Разом із М. Драгомановим видав “Исторические песни малорусского народа” в 2 т. (К., 1874–1875)⁴.

Про життя та діяльність визначного українського вченого розповідає ряд документів, які зберігаються у фондах Державного архіву Вінницької області. Попри те, що ці документи не завжди рівноцінні, все ж вони дозволяють відкрити деякі нові подробиці біографії В. Б. Антоновича.

Один із найцінніших документів, що стосується родини Антоновичів, – це запис в актовій книзі Махнівського повітового суду Київської губернії метрики про хрещення В. Б. Антоновича. Згаданий запис, який датується 12 січня 1837 р., дозволяє уточнити дату народження визначного українського історика, археолога та етнографа, оскільки навіть у такому академічному виданні, як “Большая Советская Энциклопедия”, вона подається неправильно (18 лютого або ж 2 березня за н.ст. 1834 р.)⁵. У той же час в “Українській Радянській Енциклопедії” подається лише рік народження вченого без зазначення повної дати.⁶ На щастя, виявлений документ, складений на основі метричного випису з книг Махнівського парафіяльного костюлу, дозволяє конкретизувати дату народження Володимира Антоновича – 6(18) січня 1834 р.

З огляду на важливість цього документа для сучасних дослідників, дозволимо собі процитувати його мовою оригіналу майже повністю (в самому тексті документ подається польською мовою з автентичним перекладом російською): “В Государстве Его Императорского Величества Николая I, Императора и Самодержца всея России, Государя

нашого всемилостивейшого, лета Господня тысяча восемьсот тридцать четвертого месяца генваря седьмого дня в Махновском римско-католическом приходском костеле окрещено и миром помазано отроча трех имен Владимир-Станислав-Иосиф чрез Махновского настоятеля декана ксендза Феликса Саховского благородних Г. Г. Бонифатия – Генриха по Йване и Моники по Иполите из Горских Антоновичей законновенчаных супругов сын года и месяца тех же шестого числа пред вечером родившийся в Махновке. Восприемниками были помещик Владислав Курилович с Г. Людвикою помещика Йвана Казимирского супругою, ассисентами Оттон Бурчак-Абрамович с девицею Эвелиною Антоновичевою, – которую выпись из метрических книг Махновского римско-католического приходского костела од слова до слова выдаю и при приложении костельной печати собственноручным подписом утверждаю.

Дано в г. Махновке тысяча восемьсот тридцать пятого года месяца июля четырнадцатого дня. Викарий Махновского костела ксендз Карл Липинский⁷⁷.

На достовірність даної метричної виписки вказує і той факт, що 31 серпня 1835 р. вона після ретельної перевірки була офіційно затверджена у Могильовській духовній консисторії, і лише після цього 12 січня 1837 р. представлена до запису в актові книги Махновського повітового суду⁸.

Автору цих рядків вдалося виявити також лист-клопотання професора Київського університету Володимира Антоновича до попечителя Київського навчального округу Володимира Володимировича Вельямінова-Зернова. У листі, датованому 24 жовтня 1892 р., В. Антонович пише: “Состоящий на моем попечении мой двоюродный внук Владимир Волков выдержал испытание в пятый классе Винницкого реального училища, но так как Волков перерос возраст, установленный для пятого класса, то совет училища, заявляя с своей стороны согласие на принятие его в число воспитанников, может это сделать не иначе, как с разрешения Вашего Превосходительства; потому честь имею обратиться к Вашему Превосходительству с покорнейшей просьбою не отказать в Вашем разрешении на прием Волкова в 5-й класс Винницкого реального училища, от чего зависит возможность доставить ему дальнейшее образование”⁹.

Із резолюції на заяві чітко видно, що клопотання було вирішене позитивно, і двоюрідний онук професора В. Антоновича зміг продовжити своє навчання у Вінницькому реальному училищі (на жаль, простежити подальшу долю Володимира Волкова автору цього дослідження поки що не вдалося).

Безперечно, що значний інтерес для дослідників складають і твори самого В. Антоновича, які містяться у різних періодичних виданнях.

Одним з таких творів є історичне дослідження “Грановщина (Епизод из истории Брацлавской Украины)”, надруковане у № 1–3 журналу “Киевская старина” за 1888 рік. Це дослідження охоплює історію Гранівської волості тогочасного Гайсинського повіту Подільської губернії, починаючи з XV ст. і закінчуючи 1860 роком. Чимало місця на сторінках цього твору відведено показу ролі, яку відігравав в історії краю магнатській рід Сенявських (Синявських). Останній виник у XV ст., відокремившись як самостійна гілка від великопольського роду Грановських (від них походить і нова назва центру усієї волості). Наступники Грановських, Сенявські, шляхом судових процесів та надання населенню різних пільг і привілеїв домоглися розширення земельних володінь та піднесення господарства краю. Так, у 30-х рр. XVII ст., окрім Старого Гранова, зустрічаємо три нові міські поселення: Новий Гранів, Левухи (Леухи) і Городок, у кожному з яких була своя невеличка дерев’яна фортеця. Крім цього, маєтки Сенявських проводили жваву торгівлю медом, воском, вовною, салом, шкірами та горілкою на ринках Польщі та Пруссії.

Значне місце в дослідженні В. Антоновича відведено і змалюванню подій національно-визвольної війни українського народу під проводом Б. Хмельницького, а також періоду Гайдамаччини (зокрема, згадується захоплення гайдамаками Гранова у 1738 та 1768 рр.) Завершується дослідження Гранівщини 1860 роком, коли було ліквідовано інститут військових поселень і в житті краю настала нова історична епоха¹⁰.

Варто також відзначити, що в боях з більшовиками на Поділлі загинув сотник Армії УНР, колишній начальник штабу губерніальної комендатури Харківщини Василь Миколайович Антонович, троюрідний племінник В. Б. Антоновича. Некролог про його загибель було надруковано 4 вересня 1919 р. у просвітянській газеті “Шлях”, що виходила у Вінниці¹¹.

Таким чином, наявні в Держархіві Вінницької області документи дозволяють збагатити біографію видатного вченого новими фактами та подробицями, розширивши тим самим джерельну базу для наступних досліджень.

¹ *Баженов Л. В.* Поділля в працях дослідників і краєзнавців XIX–XX ст.: Історіографія. Бібліографія. Матеріали. – К.–П., 1993. – С. 114.

² *Енциклопедія сучасної України.* – К., 2001. – Т. 1. – С. 579–580.

³ *Історичний календар // Наш шлях.* – 1920. – № 59. – 24 березня.

⁴ *Гальчак С. Д.* Краєзнавці Вінниччини: Біографії. Бібліографія. – Вінниця, 2005. – С. 9.

⁵ *Большая Советская Энциклопедия.* – М., 1970. – Т. 2. – С. 95.

⁶ *Українська Радянська Енциклопедія.* – К., 1959. – Т. 1. – С. 258.

⁷ Державний архів Вінницької області, ф. Д-864, оп. 1, спр. 4, арк. 43–43 зв.

⁸ Там само, арк. 43 зв.

⁹ Там само, ф. Д-15, оп. 1, спр. 117, арк. 22.

¹⁰ *Антонович В. Грановщина (Эпизод из истории Брацлавской Украины) // Киевская старина. – 1888. – № 1–3. – С. 75–93.*

¹¹ Шлях. – 1919. – № 16. – 4 вересня.

В статье характеризуются документы из фондов Государственного архива Винницкой области, уточняющие и дополняющие биографию выдающегося украинского историка В.Б. Антоновича.

Ключевые слова: В. Б. Антонович; Махновка; метрическая выписка; В. Н. Антонович.

The article characterizes the documents of the State Archives of Vinnytsya Region, clearing and adding the biography of V. B. Antonovych, the prominent Ukrainian historian.

Key words: V. B. Antonovych; Makhnivka; the metrical statement; V. M. Antonovych.